

התבניות ולהגעיל או ללבן אותן ליבון קל, ואז כולן נעשות סתמיות.

שיהיו נקיות היטב. ולחילופין אפשר ללבן את התבניות ליבון קל בזהירות, כך שכל השומן יישרף, אך הכלי יישאר שלם.

מסקנות

- א. לדעת רוב הפוסקים, חלב ובשר מוגדרים כ"היתרא בלע", ולכן אינם חייבים ליבון אלא הגעלה.
- ב. כלי שאינו סתמי, יש לו דין של "דבר שיש לו מתירין", ואין לסמוך בו על ביטול ברוב.
- ג. אמנם לכתחילה אין להכשיר כלי חלבי לשם שימוש לבשר, אבל אם הכלי נעשה חלבי באקראי, וכן אם מטרת ההכשרה היא לשימוש סתמי – מותר.

ג. הגעלה מחלב לבשר

אך בהגעלה ישנה בעיה נוספת: המג"א (אר"ח סי' תק"ט ס"ק י"א ד"ה ומכאן) כתב שאין להגעיל מחלב לבשר. אך למעשה יש לומר שמחלבי לסתמי מותר (וכ"כ בדרכ"ת סי' קכ"א ס"ק נ"ט). ורק כלי שהשתמשו בו לכתחילה לחלב או לבשר, הוא שאסור בהגעלה מזה לזה; אך כשהדבר אירע במקרה, מותר (וכ"כ בדרכ"ת שם).

תשובה

למעשה נראה שיש לנקות היטב את שלוש

סימן יט

חיוב אורח בטבילת כלים

אם יש איסור מהתורה להשתמש בכלים שאינם טבולים: לדעת ה"איסור והיתר" (כלל נ"ח סעי' פ"ה) ועוד ראשונים (עי' אנציקלופדיה תלמודית ערך טבילת כלים הע' 37), אסור להשתמש בכלים שאינם טבולים. וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' ק"כ סעי' ח' בהג"ה). ובאו"ז (פסקי ע"ז סי' רצ"ג) כתב שזהו איסור תורה הנלמד מגזירת הכתוב. אך לדעת הסוברים שאין איסור להשתמש בכלי לפני טבילה (הגה"מ הל' מאכלות אסורות פי"ז אות ח'), או אם נניח שהאיסור הוא רק מדרבנן (כדלקמן אות ב"ג), יש לומר שזו גזירה על בעה"ב שלא ישתמש ללא טבילה, בגלל חשש שמא ישכח ולא יטבול. א"כ אין כאן איסור "חפצא", על הכלי, אלא חיוב "גברא", על בעה"ב. וכשבעה"ב לא טבל, האורח אנוס הוא. ומצינו שבמקום אנוס, כשאין אדם יכול לקיים מצוה, אינו אסור בשימוש באותו דבר.

ראשי פרקים

שאלה

- א. האיסור להשתמש בכלים שאינם טבולים
 - ב. שיטת ה"איסור והיתר" ומהר"ח אורזרוע
 - ג. איסור טבילת כלים בשבת וביו"ט
 - ד. טבילת כלים באורח
 - ה. אנוס בטבילת כלים
- תשובה
מסקנות

שאלה *

מי שמתארח בביתו של אדם שלא הטביל את כליו, האם מותר לו לאכול שם?

א. האיסור להשתמש בכלים שאינם טבולים

נראה לענ"ד שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים,

* ניסן תש"ן.

בלא טבילה. וקשה: הרי האו"ה הוא מקור דברי הרמ"א (סי' ק"כ סעי' ח') שכתב שאסור להשתמש בכלי לפני טבילה, ואלו דבריו:

אסור להשתמש בו לצרכי טעודה אפילו דרך עראי בלא טבילה, אע"פ שלקחו לצורך קלפים. כלומר, שיש על הכלי איסור "חפצא". א"כ כיצד נתיר לדעתו להשתמש במקום אונס? ומדברי הרמ"א משמע שאכן למד זאת מדברי האו"ה (כלל נ"ח סעי' פ"ה), שכתב:

סכין קטן של סופרים שחזותיך בהן קלפים – אסור לאכול בהן עראי אם לא טבלין.

אלא שבדעתם אפשר לומר שהאיסור הוא רק מדרבנן, ורק על הבעלים. שמכיון שהם חייבים במצוות טבילה, גזרו עליהם שלא ישתמשו בכלי לפני טבילה. אך אורח רשאי להשתמש בכלי ללא טבילה.

מיהו כתב בשו"ת מהר"ח אוריזרוע (סי' ס"ג): איני יודע שום חיילוק בין בעל הכלי לאחד השואלו ממנו: אם אסור להשתמש ממנו קודם הטבילה, גם השואל אסור; ואם יתר (אצ"ל: ייתר) השואל – אף הבעלים מותרים... ואין לנו אלא לשון הברייתא: "וכולן ענשתמש בהן עד שלא יטביל" (ר"ל שנשתמש בהן בדיעבד, אך לא לכתחילה). ובקרא איתקש לגיעולי נוכרים: "זוהר" – הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת.

רצונו לומר שהתורה הקישה טבילה להגעלה. וכשם שהגעלה מכשירה את הכלי מאיסור להיתר, כך גם הטבילה מעלה מאיסור להיתר. ומשמע שלפני טבילה היה הכלי אסור בשימוש. וגם האו"ה (כלל נ"ח ס"ק א') כתב שטבילה, להכשירו מן האיסור היא. מיהו דיוק זה בדברי האו"ה אינו מוכרח כל כך. שכן אפשר לומר שהבעלים מצווים לטבול את הכלי, ובכל רגע שהם משתמשים בכלי ללא טבילה, הרי הם מבטלים עשה, וא"כ יש כאן כעין איסור; אך האיסור אינו איסור "חפצא" אלא חובת "גברא". אך בדעת המהר"ח או"ז, שכתב שאין חיילוק בין המשאיל לבין השואל, ע"כ צריך לומר שהאיסור הוא איסור "חפצא".

ועיין שו"ע (או"ח סי' י"ג סעי' ג') שהביא את דברי הגמרא (מנחות ל"ז ע"ב) שמי שנפסקו הציציות בטליתו בשבת, יכול ללבוש את הטלית משום כבוד הבריות, משום שאינו יכול להטיל ציצית בשבת. והטעם לכך נאמר במרדכי (הל' ציצית סי' תתקמ"ד), שהוא משום שאין איסור "חפצא" על לבישת טלית לא מצוייצת, אלא חיוב "גברא" להטיל ציצית. ובשבת, שאינו יכול לקיים את המצוה – הרי הא פטור. ומכיון שהאיסור ללכת בציצית פסולה בכרמלית בשבת הוא רק מדרבנן, אומרת הגמרא שמשום כבוד הבריות לא גזרו; אך אין איסור תורה בלבישת בגד ללא ציצית. (ונראה שאפשר לדמות זאת לכך שלא אסרו להיכנס לבית ללא מזוזה). ועי"ש במג"א (ס"ק ח') שכתב שמשום כבוד הבריות אפשר להתיר ללכת בציצית פסולה גם ביום חול. אך העיקרון שלימדנו המרדכי הוא שבמקום שהחיוב מוטל רק על הגברא, והוא אנוס – אין איסור להשתמש בדבר, כגון טלית לענין ציצית ובית לענין מזוזה. ונראה שהוא הדין בכלים לענין טבילה, אם נניח כאמור, שטבילת כלים היא חובת גברא, כמו ציצית.

ג. שיטת ה"איסור והיתר" ומהר"ח אוריזרוע

מקורה של סברה זו, להשוות טבילת כלים להטלת ציצית בבגד, הוא בשו"ת אבני-נזר (או"ח סי' תי"ח). אלא שלאבני-נזר פשיטא שאין איסור שימוש בכלי לפני טבילה, אלא רק ביטול מצוה, כפי שכתב בהגה"מ (הובא לעיל אות א'); ולא הביא את דעת החולקים. יתר על כן, הוא דייק מהאו"ה שאין איסור "חפצא" על הכלי אלא רק חובת "גברא", על האדם. והוכיח זאת ממה שכתב האו"ה (כלל נ"ה סעי' צ"א) שכלי שיש לישראל שותפות בו עם גוי, פטור מטבילה. ובטעם הדבר כתב האבני-נזר שהרי אי אפשר לטבולו, כי חלקו של הגוי נשאר בטומאתו. והקשה בבית מאיר (סי' ק"כ סעי' י"א), א"כ איך ישתמש בו בלא טבילה? וע"כ צריך לומר שבמקום שהוא אנוס רשאי להשתמש בו גם

ועיין מעדני-ארץ (להגרש"ז אויערבך זצ"ל, שביעית, סי' ט"ו ס"ק י'), שפשיטא ליה שאיסור השימוש בכלי לפני הטבילה הוא רק מדרבנן. וצ"ע, שמהאו"ז משמע שהוא מהתורה. וכמו כן יש להעיר מהביה"ל (או"ח סי' שכ"ג סעי' ז' ד"ה מותר), שכתב שהאיסור הוא מדרבנן. (ועי' תשובתו של הגרש"ז אויערבך זצ"ל להרב צבי כהן, בספר "טבילת כלים" עמ' רי"ד-רט"ו).

ג. איסור טבילת כלים בשבת וביו"ט

והנה נאמר במשנה במסכת ביצה (י"ז ע"ב) שאין מטבילין כלים לטהרם מטומאתם בשבת. ובגמ' (דף י"ח ע"א) נאמרו ארבעה טעמים לאיסור זה: א. רבה – גזרה שמא יעביר את הכלי ד' אמות ברשות הרבים כדי להטבילו.

ב. רב יוסף – גזרה משום כלים שיש בהם סחיטה.

ג. רב ביבי – שמא ישהה את הכלי עד שבת כדי להטבילו, ובינתיים ייכשלו וישתמשו בו לתרומה.

ד. רבא – מפני שהמטביל נראה כמתקן כלי.

הרי"ף (דף י' ע"א) הביא רק את טעמים של רב יוסף, שאסור משום סחיטה, ושל רב ביבי, שמא ישהה. והרא"ש (פ"ב סי' י"ב) תמה עליו, והבין ממנו שלדעתו מותר להטביל ביו"ט כלים חדשים שנקנו מן הגוי, כי הנימוקים של רב יוסף ושל רב ביבי אינם שייכים לטבילת כלים של גויים. שהרי כלי מתכת אינם בני סחיטה; וגם אין לגזור שמא ישהה, כי אין כאן חשש של איסור תורה (עי' קרבן נתנאל שם אות כ').

ולכאורה יש להוכיח מכאן שלדעת הרי"ף אין איסור מהתורה להשתמש בכלי לפני טבילתו. שהרי אם היה איסור כזה מהתורה, היה מקום לגזור גם בכלים חדשים שמא ישהה את הכלי וישתמש בו באיסור.

מאידך גיסא, הרי"ף לא הביא את טעמו של רבה, שמא יטלטל את הכלי ברשות הרבים, ושל רבא, משום מתקן. ומדברי הקרבן נתנאל (אות ל') עולה שהרי"ף פסק שלא כרבא. כלומר: אמנם

לרבא יש איסור מתקן הן בכלי טמא והן בכלי הנקנה מגוי; אך הרי"ף פסק שלא כמותו, כי לדעתו אין בטהרת כלי משום תיקון כלל; כי הכלי לא היה מקולקל קלקול פיזי ותוקן, אלא שהיה טמא או אסור, והוכשר. והנה, לולא דברי הקרבן נתנאל היינו אומרים שהרי"ף לא הביא את דברי רבא, משום שאין כיום נפק"מ למעשה לשיטת רבא. וזאת משום שכלי הנקנה מגוי בלאו הכי אינו אסור מצד ה"חפצא", ולא שייך בו תיקון כלל, אפילו לרבא. וא"כ אפילו לדעתו של רבא, שאוסר להטביל כלי טמא משום תיקון, אין איסור להטביל כלי הנקנה מגוי, מאחר שאינו אסור בעצם. אך הקרבן נתנאל סובר שלרבא גם בכלי הנקנה מגוי יש משום תיקון, כי הכלי אסור כנראה מצד ה"חפצא"; והרי"ף פסק שלא כרבא, גם בכלי טמא וגם בכלי הנקנה מגוי, כי לדעתו אין זה תיקון, וכנ"ל.

ועל הסבר זה יש להעיר, שזה שהרי"ף לא הביא את רבה, אי אפשר לומר שהוא משום שאין חשש טלטול בכלי הנקנה מהגוי, אלא ע"כ אין הלכה כרבה בטבילת כלים. ואע"פ שאנו נוקטים להלכה כרבה בשופר ולולב, לא קיי"ל כוותיה בטבילת כלים, וכמו שכתב הר"ן (לרי"ף ד"ה ה' ע"א ד"ה גמ') בענין מילה. וא"כ יש לומר שכמו כן אין הלכה כרבא, ולא חיישינן ל"מיחזי כמתקן". אך באמת לרבא יש בטבילת כלים של גוי משום תיקון בחפצא, אלא שהרי"ף לא פסק כמותו.

אלא שא"כ יש לכאורה סתירה בדברי הרי"ף: לעיל הוכחנו מהדיוק של הרא"ש בדעת הרי"ף שאין איסור מהתורה להשתמש בכלי לפני טבילתו. וא"כ אין תיקון בטבילת הכלי, כי רק אם נניח שיש איסור שימוש בכלי לפני טבילה נמצאת הטבילה מתקנת אותו. ולכן לא גזרו על טבילת כלים חדשים מחשש שמא ישהה. ואילו מכאן מוכח שיש תיקון בטבילת כלים. אלא שתיתקן זה הוא רק משום "מיחזי כמתקן", שהרי אינו תיקון פיסי של הכלי אלא סילוק האיסור ממנו, ובזה אין הלכה כרבא שסובר שיש איסור

לו איזושהי בעלות או אחריות, הם שאסורים בשימוש בכלים שאינם טבולים. אך אורח, שאין לו שום צד של בעלות או אחריות, פטור. וסברה זו דאזיה להאמר רק אם נניח שאיסור השימוש הוא מדרבנן, משום גזירה שמא ישהה; ומי שאין לו אחריות אינו בכלל הגזירה. אך מדברי האו"ז (מובא לעיל אות ב), שלמד את איסור השימוש בכלי מהיקש להגעלה, משמע שהאיסור הוא מהתורה, והוא איסור "חפצא" ממש. ולדעתו אין מקום לחלק בין אורח לשואל.

והנראה לענ"ד הוא, שגם לדברי האו"ז לא מסתבר לומר שכלי לפני טבילה כמוהו ככלי לפני הגעלה. שהרי אותו כלי, בזמן שהוא אצל הגוי, מותר בשימוש לישראל, בעוד שכלי שהשתמש בו גוי אסור בשימוש לישראל. וא"כ ע"כ אין כאן איסור "חפצא" על הכלי, אלא שגזירת הכתוב היא שכאשר יהודי קונה כלי מגוי וחייב בטבילה, נוצר איסור "חפצא" על הכלי. כלומר, חיוב ה"גברא" לטבול את הכלי יוצר במקביל גם איסור "חפצא" על אותו כלי. וממילא, כאשר אין חיוב "גברא", אין גם איסור "חפצא". (והדבר דומה קצת לנדר, שרק מי שנדר ומצווה לקיים את דברו, עבורו הדבר הנדור הוא איסור "חפצא", אך לא לאחרים). ולכן אורח, שאינו מצווה להטביל את הכלי, והוא אנוס, עבורו לא חל איסור ה"חפצא" של השימוש.

ה. אנוס בטבילת כלים

וייתכן שהדבר תלוי בחקירה בגדר אנוס: האם אנוס חייב בעצם אלא שאינו יכול לקיים את מצוותו, או שע"י האנוס הוא נחשב כפטור לגמרי? שאם נאמר כהצד השני, א"כ אין איסור על הכלי. אך אם נאמר כהצד הראשון, יתכן שיש איסור על הכלי. חקירה זו ידועה, וכבר דשו בה רבים (עיין למשל מאמרו של מו"ר הרמ"צ נריה זצ"ל, "בן נח שרצח באונס": "התורה והמוציא" כרך י"א ז"ג, ענבי פתחיה" עמ' 257).

ובספר "טבילת כלים" (הנ"ל, פרק ג' סעי' י"ז) כתב בשם המהרי"ל דיסקין (בשו"ת, קוניא סי' ה'

"מיחזי כמתקן". ונמצא שדברי הרי"ף נאחזים בסבך!

אמנם יש לומר שלענין החשש שמא ישהה סובר הרי"ף שאין כאן חשש לאיסור חמור, אלא רק לקיום מצוות עשה, ולכן בכלי הנקנה מגוי אין חשש שמא ישהה. מה שאין כן לענין תיקון כלי במקום שיש בו רק קיום עשה, שאין זה תיקון; ורק במקום שיש איסור בלא-תעשה (כגון: איסור אכילת קדשים בכלי טמא וכדו'), נחשב סילוק האיסור כתיקון הכלי.

ולמעשה, הרא"ש (שם) פסק כרבה וקרובא, ולשיטתם אסור להטביל ביו"ט כלים שנקנו מגוי. ולרובא האיסור הוא משום מתקן. וע"כ צריך לומר בדעתו שאסור להשתמש בכלי לפני טבילתו; שאם לא נאמר כן, אין כאן תיקון. אך לא ברור אם איסור השימוש בכלי הוא מהתורה או מדרבנן.

הרמב"ם (עי' הל' מאכלות אסורות פ"ז ה"ה) כתב שכל חיוב הטבילה הוא רק מדברי סופרים. מיהו בערוה"ש (יו"ד סי' ש"כ סעי' ב"ד) כתב שהכוונה היא לאיסור מהתורה, אלא שאינו כתוב במפורש בתורה. והרמב"ם הולך לשיטתו בכמה מקומות, שדבר שאינו מפורש בתורה נקרא "מדברי סופרים". (אלא שגם לפירוש זה, במקום ספק יש אולי מקום להקל כספיקא דרבנן, עי' הל' שחיטה פ"ה ה"ג, ועיי"ש ה').

וא"כ יש מקום להקל לפחות בכלי זכוכית, שחיוב טבילתם הוא רק מדרבנן, משום שלכו"ע אין איסור מהתורה להשתמש באותו כלי; ובאורח, שהמצוה לא חלה עליו, יתכן שבכלל לא גזרו, או שמכיון שהוא אנוס הוא פטור מן המצוה, וא"כ בחיוב דרבנן יש מקום להקל.

ד. טבילת כלים באורח

ועיין בספר טבילת כלים (לידדי הרב צבי כהן, פרק ג' סוף הע' י"ט) שכתב בשם שו"ת בית אבי (להרא"א ליעבעס) שנוטה להקל באורח, משום שאורח אינו שואל ואינו שוכר, ואין לו כל אחריות על הכלי. וכנראה שדעתו היא שרק הבעלים, או מי שיש

ה"גברא" כליו פטורים מצד ה"חפצא".

תשובה

למעשה נראה לומר שהאורח אינו חייב בטבילת הכלי מצד עצמו. ולכן, כשהוא אנוס, בשעת הדחק, הוא יכול לסמוך על הסוברים שאינו חייב בטבילת הכלי, והוא רשאי להשתמש בו.

מסקנות

א. הלוּבש בגד ללא ציצית אינו עובר איסור תורה בעצם הליבישה, למרות שלא קיים את המצוה להטיל ציצית בבגד. ולדעת רוב הפוסקים זהו גם הדין של כלים שלא נטבלו כדין, מפני שלדעתם חייב טבילת כלים הוא חובת "גברא" ולא חובת "חפצא".

ב. יש מחלוקת בין הפוסקים אם מותר לטבול כלים חדשים בשבת וביו"ט. לדעה המתירה, חובת הטבילה אינה חובת "חפצא", משום שאם כך היה בזה משום "מיתזי כמתקן".

ג. חובת הטבילה חלה על מי שקונה, שואל או שוכר את הכלים; אבל לא על אורח, משום שאין לו צד בעלות או אחריות עליהם; וכן משום שהוא אנוס.

אות קל"ז) שהשואל כלי מקטן, אינו חייב להטבילו, כיון שלא נתחייב אצל הקטן. משמע מדבריו שהאיסור להשתמש לא חל על השואל מצד עצמו אלא רק מכוח בעה"ב. וכיון שבעה"ב פטור, גם הוא פטור. ושני דברים למדנו מדבריו: א. שרק בעה"ב חייב בטבילה ולא הבא מכוחו, כגון שואל, וק"ו אורח. (ולכאורה דבריו אינם עולים בקנה אחד עם דברי האור זרוע).

ב. שקטן פטור מטבילה. וכידוע, הסתפקו האחרונים בגדר קטן, אם הוא פטור בעצם, או שמא הוא רק נחשב לאנוס (עיין למשל חלקת יואב א"ח סי' א'). ובשלמא אם נאמר שקטן פטור בעצם, ניחא, שהשואל ממנו פטור מטבילה. אך אם נניח שהקטן אינו פטור בעצם, אלא נחשב לאנוס, ונניח גם שאנוס אינו פטור בעצם, מדוע השואל ממנו פטור? וע"כ צריך לומר בדעתו אחת מהשתיים: או שקטן פטור בעצם, או שאנוס נחשב לפטור בעצם. ומ"מ מדברי המהרי"ל דיסקין עולה שלא פסק להלכה כהאר"ז, או שלדעתו גם להאר"ז אין זה חיוב "חפצא" רגיל, אלא חיוב "חפצא" הנובע מחיוב ה"גברא" של הבעלים החייבים בטבילה. ולכן קטן, שאינו חייב מצד

סימן כ

כלי שלל שלא נטבלו

ראשי פרקים

שאלה

- א. גדרי הקנין בשלל מלחמה
- ב. מיהו הקונה בכיבוש מלחמה?
- ג. האם הקנין הוא לזמן או לעולם?
- ד. דינו של קנין מלחמה לזמן
- ה. חיוב שואל בטבילת כלים
- ו. מיהם הבעלים?

* כסלו תשל"ד.

ז. כלי סחורה
תשובה
מסקנות

שאלה *

לאחר מלחמת יום הכיפורים שהו חיילים רבים באיזור שממערב לתעלת סואץ, שנקרא אז "ארץ גושן". בהיותי שם, נשאלתי ע"י חיילים השהים